

4 | 2023

ÄGARKUNDERNAS EGEN TIDNING

samarbete

**Modedesignern
Katri Niskanen säger
nej till snabbmode**

**Finnrosor
pryder de juliga
landskapssockorna**

**Jani Toivola:
"Vi som nation bär
på tigandets börda"**

MODERN BONDE

ANTTI KARTANO, 29, ÄR STOLT
ÖVER SINA RÖTTER. HAN ODLAR
EFTERFRÅGAD REN HAVRE
OCH TROR PÅ FRAMTIDEN.

SANNA SUOKKO

är Samarbetes
chefredaktör,
och enligt henne
är mod att agera
trots rädsla.

Foto Outi Törmälä

samarbete

REDAKTION SOK

Chefredaktör Sanna Suokko

Innehållschef Satu Savela

Producent, mat Sanna Autio

Yhteishyvä.fi:

Ansvarig producent

Päivi Paulavaara

Producent, sociala medier

Suvi-Päivikki Jänkälä

PRODUKTIONSPARTNER

AD Markus Frey, Kubo

Grafiker Arja Karjula,

Aste Helsinki

Producent Iina Kansonen

ÖVERSÄTTNING Acolad

UTGIVARE

Centrallaget för Handelslagen
i Finland (SOK)

MEDIEFÖRSÄLJNING SOK

Smartmarketing@sok.fi

KONTAKTUPPGIFTER SOK

Redaktion

yhteishyva.toimitus@sok.fi

fornamn.efternamn@sok.fi

Växel SOK 010 768 011

Postadress

PB 1, 00088 S-gruppen

Ägarkundstjänsten

010 765 858 (0,088 euro/min.)

hjälp i alla frågor som gäller
ägarkundsrelationen.

Ditt handelslag

www.s-kanava.fi

TRYCKERI

PunaMusta Oy

119:e årgången

Samarbete utkommer fyra
gångar om året.

Läs Samarbete digitalt på:

yhteishyva.fi/nakoislehti

Yhteishyvä-tidningens innehåll

finns även på yhteishyva.fi

ISSN-L 0044-0396

ISSN 0044-0396 (print)

ISSN 2242-2196 (webb)

Upplaga 1 732 092 (Media

AuditFinland, 2022)

Medlem i Aikakausmedia ry

Omslagsbild

Aleksi Poutanen

Blomma där Gud har planterat dig. En av de unga som har intervjuats i tidningen citerar detta vackra, ursprungligen arabiska talesätt. Hon är **Joudi Chikho** från Vanda. Till henne gav SOK:s koncernchef **Hannu Krook** över sin plats under en dag i oktober som en del av barnrättsorganisationen Plans kampanj #GirlsTakeover.

Chikhos resa från krigets Syrien till Finland har krävt mycket. Familjemedlemmarna tvingades leva i olika länder, tills de slutligen lyckades förenas i Finland för tre år sedan.

Chikho har ett viktigt budskap: det är vars och ens skyldighet att främja ett jämställt, diversifierat samhälle. Finland anses vara en föregångare inom jämställdhet, och det stämmer också till många delar. Men det finns mycket kvar att göra. Till exempel är merparten av S-gruppens 40 000 medarbetare kvinnor, och vi är representerade även i chefspositioner och ledande ställningar. Den högsta ledningen består dock i huvudsak av ljushyade män i kostym.

EN POSITIV FÖREBILD är även den unge österbottniske gårdsinnehavare **Antti Kartano**, jordbrukare i fjärde generationen, som vår omslagsartikel handlar om. Han deltog i arbetet på gården redan som liten pojke. Nu brukar Kartano sina släktmarker och odlar ren havre, dvs. glutenfri spannmål, som är en

trendig råvara och en räddning för personer med celiaki.

De gångna åren har varit tuffa för jordbrukarna, men Kartano blickar framåt med tillförsikt och lösningsorienterat. Han kavlar upp ärmarna varje dag för att finländarna ska få rena inhemska livsmedel även framöver. Kartano har deltagit i Framtidscoachningar, ett utbildningskoncept som S-gruppen från första början har varit med och skapat och finansierat.

DESSA BERÄTTELSE är även utmärkta exempel på hur handelslagsgruppen påverkar i det finländska samhället. Det är viktigt att vara lyhörd för hur vi mår som land. Vi gör vår del för att ta hand om Finland och finländarna, både dem som är födda här och dem som kommit långväga ifrån.

Framtiden kan inte vila enbart på de ungas axlar. Det krävs samarbete varje dag. En upplevelse av att livet är betydelsefullt skapas vanligen inte genom att vi bara tänker på oss själva. Betydelsefullhet uppstår när vi kan se oss själva som en del av någonting större.

PÅ NÄTET
yhteishyva.fi

FACEBOOK
Yhteishyvä

INSTAGRAM
@yhteishyva

PINTEREST
@Yhteishyvä

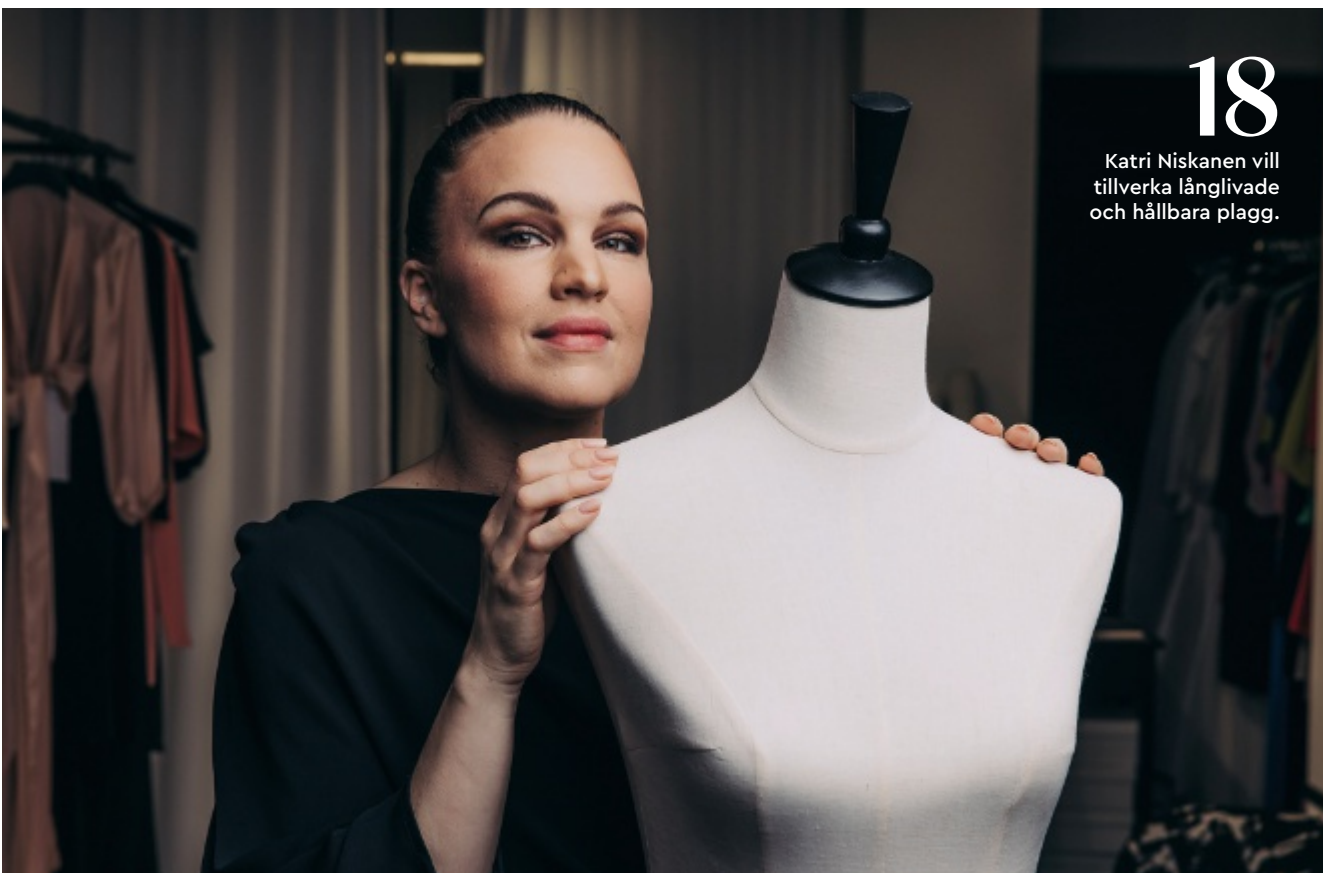

TWITTER
@sryhma

I DETTA NUMMER

Välkommen till nya Samarbete

18

Katri Niskanen vill tillverka långlivade och hållbara plagg.

4

STOLT GÅRDSINNEHAVARE

Vi har besökt den unge jordbrukaren Antti Kartanos gård. Till hans arbete hör att ständigt vara spänd över huruvida skörden kommer att lyckas.

14

"ATT TIGA ÄR INTE ETT ALTERNATIV"

Om någon trampar på värderingar som är viktiga för dig måste du säga ifrån", säger Jani Toivola.

18

I MODETOPPEN

Modedesignern Katri Niskanen började sy redan som femåring.

24

JUL PÅ LÅNADE PENGAR

Hur dyrt blir det att betala julinköpen med kreditkort?

28

BEUNDRA MIG, TACK!

Hunden Romeo som älskar uppmärksamhet njuter av att få övernatta på hotell i Helsingfors.

29

JULKLAPP I JULFÄRGER

Landskapssockorna för Norra Karelen pryds av galande gökar.

32

"FLICKOR OCH KVINNOR KLARAR AV VAD SOM HELST"

Joudi Chihko fick ta SOK:s koncernchefs plats för en dag.

28

29

Sockorna för Norra Karelen pryds av regionens landskapsfågel och -blomma.

ÅTERKOMMANDE

17 Kähkönen

36 Visa det gröna kortet

38 Kryss

Stolt gårds- innehavare

De senaste åren har varit tuffa för livsmedelsproducenterna i Finland. Antti Kartano, 29, är österbottnisk gårdsinnehavare i fjärde generationen. Han kavlar upp ärmarna varje dag för att finländarna ska få rena inhemska livsmedel även framöver.

text **MAARIT RASI** foto **ALEKSI POUTANEN**

"Du måste ha
framtidstro, även om
du har ett dåligt år
bakom dig", säger
Antti Kartano, jord-
brukare från Storkyro.

” **H**umöret blir sämre i samma takt som vädret”, säger **Antti Kartano**. Vid en gyllengul åker står en allvarsam man. Solen tittar blygt fram vid horisonten, men i bakgrunden mullrar åskan.

Det är en dag i slutet av augusti. Regn är på väg. Gårdsinnehavaren Kartano inleder sin arbetsdag i Storkyro i Södra Österbotten.

Jordbrukaren kliver in i sin traktor, där radion slås på. Enligt nyheterna är hela skörden är hotad.

En frisk vind och kraftiga regnskurar piskar åkrarna så gott som oavbrutet. Om det fortsätter att regna kommer Kartano inte att kunna skörda säden.

Kartano väntar och väntar. Denne länge och reslige man har bekymmersveck mellan ögonbrynen. Skägg täcker de nedåtgående mungiporna.

Stunder som denna gör denne i övrigt lugne man nervös.

”Riskerna ökar för varje dag. Om det inte slutar att regna kan det hända att de övermogna sädeskornen faller av”, säger Kartano.

Slutligen regnar det flera veckor i sträck i Österbotten.

Stolt över att föra släktgården vidare

Antti Kartanos gård som ligger vid Kyro älv är som en vacker målning: i september böljar sädesfälten i vackra nyanser av ockra och vid horisonten är himlen purpurskimrande.

Här växer rena inhemska livsmedel.

När Ryssland anföll Ukraina blev oron stor i Finland. Ett av orosmolnen var självförsörjningsgraden. Finländarna oroade sig över om det går att odla så mycket livsmedel i Finland att det täcker medborgarnas behov.

Samtidigt förändrades tongångarna i fråga om jordbruket. I stället för att prata om problem började både politikerna och medborgarna betona vikten av jordbruket.

Kartano odlar ren havre på sina åkrar, dvs. glutenfri spannmål. Det finns en efterfrågan på glutenfri spannmål, eftersom 40 000 personer har celiaki i

Finland. Försäljningen av glutenfria produkter har ökat enbart i S-gruppens matbutiker med i genomsnitt tre procent om året.

Havre är trendigt även i övrigt, påpekar Kartano.

”Kött är inte inne för tillfället, och därför har ersättande produkter varit en stigande trend de senaste åren”, säger han.

Kartano har en odlingsareal på 120 hektar, vilket motsvarar 119 fotbollsplaner.

Hälften av åkrarna äger han själv, hälften är arrenderade. Den unge odlaren har löst in sin fars båda föräldrars släktmarker. Slakten har odlat denna jord i fyra generationer, sedan början av 1900-talet.

”Jag deltog i arbetet på gården redan som liten pojke. Jag minns den tråkiga känslan när det var dags för tröskning, men jag måste gå till skolan och göra läxor.”

För föräldrarna stod det klart att den ende sonen i familjen skulle ta över släktgården. Kartano har en syster, men hon har inte haft samma intresse för jordbruk. Efter gymnasiet utbildade Kartano sig till byggnadsingenjör, som stöd för yrket som jordbrukare, men redan i skolan visste han att han skulle återvända till sin släktgård.

Nu behöver Kartano inte längre titta på när andra tröskar. Nu är gården hans och hans far **Keijo Kartanos**, 54, gemensamma jordbrukssammanslutning. Pappan har ett annat jobb, men hjälper sin son särskilt under högsäsong.

Den förra och den nuvarande gårdsinnehavaren gnabbas ibland om hur gården borde skötas. I slutändan förstår ändå den lugne Antti och den mer temperamentsfulle pappan Keijo att varje generation gör arbetet på sitt sätt.

”Jag är stolt över att föra släktgården vidare. Du ska värdesätta det du gör och komma ihåg var allt började. Rötterna går långt tillbaka i tiden”, säger Antti Kartano.

”Osäkerheten skrämmar de unga”

Unga jordbruksföretagare är en raritet i Finland. Gårdarna har ökat i storlek, men det är ofta svårt att hitta någon i familjen som vill ta över verksamheten.

Detta ser man i Storkyro då man blickar ut över ödelagda tomter. Här och var finns det gårdar som ingen sköter längre.

Många jordbruksföretagare tvingas fatta drastiska beslut. Om de egna barnen inte vill ta över gården tvingas företagaren arrendera ut sin mark eller lägga ner sin verksamhet. Samtidigt bryts en släkttradition, kanske en lång sådan.

Osäkerheten skrämmar de unga, tror Antti Kartano.

”När du studerar till ett yrke och hittar en bra →

A man with a beard and a backward cap is leaning on a metal frame in a workshop. He is wearing a grey sweatshirt with a small logo on the chest. The background is a blurred workshop with various tools and equipment. The lighting is dramatic, with a strong blue/cyan light from the left and a warm orange/red light from the right, creating a high-contrast effect on his face and clothing.

"JAG DELTOG
I ARBETET PÅ
GÅRDEN REDAN
SOM LITEN POJKE"

arbetsplats har du en säker inkomst året runt. När du är jordbruksföretagare krävs det ett annat slags engagemang”, säger han.

De senaste åren har varit särskilt tunga för odlarna: produktionskostnaderna vid odling har stigit plötsligt, men priset för skörden har varierat beroende på världsmarknadspriserna.

Kriget i Ukraina gjorde att priserna på energi och bränsle sköt i höjden snabbt, och priserna på exempelvis gödselmedel som behövs inom jordbruket mer än tredubblades.

Även Kartano väntade på att priserna på gödselmedel skulle sjunka, men han fick ge sig till slut och köpa dem för dyra pengar.

”Jag höll på att tappa modet helt när man började

höra nyheter om att man kanske inte alls kan få tag på gödselmedel”, minns han.

Den senaste tiden har varit verkligt svår för odlarna, säger **Hanna-Maija Karikallio**, forskningschef och specialforskare vid Naturresursinstitutet. Enligt henne hade odlarna ingen buffert för prischocken.

När kriget i Ukraina gjorde att priserna på gödselmedel, energi och bränsle steg, steg ersättningen som betalas till odlarna för spannmålen med en fördröjning. Till slut blev situationen bättre, åtminstone tillfälligt. Producentpriset på spannmål steg i slutet av fjolåret med nästan en tredjedel jämfört med motsvarande period året innan.

Under 2023 har producentpriserna på spannmål sjunkit igen. Även denna gång var det läget i

”JAG HÖLL PÅ ATT TAPPA MODET HELT NÄR MAN BÖRJADE HÖRA NYHETER OM ATT MAN KANSKE INTE ALLS KAN FÅ TAG PÅ GÖDSELMEDEL.”

Än går det inte att försörja sig enbart på ren havre

Enligt Naturresursinstitutets färsk prognos kommer den genomsnittliga företagarinkomsten på jordbruken att vara 16 500 euro 2023. Delvis kan de lägre företagarinkomsterna förklaras av att man i statistiken även inkluderar små företag, där företagandet görs på deltid eller som en hobby. Hur det går för sådana som Antti Kartano som är jordbruksföretagare på heltid säger statistiken inte.

Bilden av jordbruksföretagarnas faktiska ekonomiska situation är med andra ord suddig, eftersom forskarna inte har tillgång till nödvändiga data, påpekar Karikallio. Hon beklagar att forskarna inte har möjlighet att göra en separat granskning av exempelvis jordbruksföretagare på heltid eller av gårdar som överskrider en viss omsättningsgräns.

Specialforskare Karikallio betonar dock att det också finns många gårdar som det går bra för i Finland.

Kartanos mål är att vara en av dem. Han strävar efter att få nio månaders lön från spannmålsodlingen. Lönen för de resterande tre månaderna får Kartano genom att jobba för andra odlare i området. Han jobbar bland annat med att sprida konstgödsel på närliggande åkrar och odla mellangrödor.

”Jag har gjort stora investeringar under två år och tvingats ta lån. Jag hoppas att jag snart får en lön som motsvarar arbetsmängden”, säger Kartano.

Jordbruksföretagarnas ekonomi påverkas av bland annat kostnader, stödpengar, skördevolymer, världsmarknadspriserna och naturligtvis även livsmedelspriserna. Från det pris som konsumenterna betalar till exempel för ett paket med havreflingor görs avdrag för exempelvis industrin och handelns andel.

År 2018 publicerade Pellervo ekonomisk forskning PTT och Naturresursinstitutet en undersökning där man hade undersökt prisbildningen för livsmedel, närmare bestämt för mjölk-, kött- och spannmålsprodukter, åren 2008, 2012 och 2016. Livsmedelspriserna sjönk åren 2012–2016. Enligt undersökningen får producenterna och handeln en allt mindre del av livsmedelspriserna. För industrin →

Kartano odlar bland annat ren havre på sin gård, dvs. glutenfri spannmål. Det finns en efterfrågan på glutenfri spannmål, eftersom 40 000 personer har celiaki i Finland.

Ukraina som påverkade priserna. Landet anses vara Europas sädesbod, och landet exporterar spannmål exempelvis till Afrika, där det finns ett skriande behov. I år gick det så kallade Svartahavsinitiativet om spannmålsexport ut, och därför kan spannmål inte exporteras längre bort. När det blir enorma mängder med spannmål över för den europeiska marknaden och utbudet ökar, sjunker priset som betalas till odlarna.

En betydande anledning till prisnedgången var också att spannmålsskörden var mycket god globalt sett.

Att företagarna har låga inkomster är inte kopplat enbart till exceptionella år, utan lönsamheten har sjunkit även när det har varit goda tider.

I år har spammålens väg från jord till bord varit exceptionellt svår. Tröskningen försenades på grund av regn. Till slut fick Antti Kartano en normal havreskörd.

däremot förblev andelen av livsmedelspriserna oförändrad mätt i euro.

Det totala beloppet av jordbruksstöd har ökat något. I fjol betalades cirka 2,13 miljarder euro i jordbruksstöd. Merparten av dem är odlarstöd, vilka uppgick till cirka 1,9 miljarder euro. Medianbeloppet av stödet per stödtagare i fjol var cirka 15 500 euro och 2021 cirka 14 400 euro. Bakgrunden till detta är att antalet gårdar har blivit färre, men gårdarna har ökat i storlek.

Kartano uppskattar att han får 70 000–85 000 euro i stöd om året.

”Enbart kostnaderna för gödselmedel uppgår till över hälften av beloppet”, säger han.

Under tröskningen blir det inte mycket sömn

I mitten av september har Antti Kartanos oro över att skörden kommer att gå förlorad övergått i försiktig hoppfullhet.

Även vädret ser ut att bli klart, och Kartano kan antligen ta fram skördetröskan. Om bara far och son orkar jobba långa dagar kan skörden bli medelmåttig.

Under sensommaren jobbar även sambon **Paula**, 27, mamma **Minna**, 54, och svärmor **Arja**, 57, ute på åkrarna där de har till uppgift att plocka flyghavre. Flyghavre ska enligt lag dras upp, eftersom den är en främmande art som sprider sig lätt.

För jordbrukarna är tröskningen en av de mest krävande tiderna på året. Då sover Antti Kartano endast fem timmar per natt.

Vanligtvis sker tröskningen från tolvtiden till åtta på kvällen, då kvälldaggen faller. På natten stiger Kartano upp för att flytta spannmålen från torken till silon.

Han ställer in väckarklockan i mobilen så att den ringer klockan sex på morgonen.

”Kanske har jag sovit, kanske inte. Sedan fortsätter samma rumba”, säger Kartano med ett leende.

Numera är jordbruk som vilken typ av företagande som helst, det kräver uthållighet och risktolerans.

Specialforskare Karikallio har undersökt finländska jordbruksföretagare som har klarat sig bra och upptäckt att bakomliggande orsaker till framgångarna ofta är god ekonomi- och riskhanteringsförmåga samt mod att utvidga verksamheten och göra företaget mer mångsidigt.

Framgångsrika företag tillämpar också ny teknik i högre grad än andra.

”Till exempel ger lösningar för smart jordbruk hjälp i varierande väderförhållanden. De ger garanterat en bättre skörd i framtiden”, säger Karikallio.

Karriären som tävlingsskidåkare stärkte karaktären

Antti Kartano är slående lik skidlegenden **Juha Mieto** när han var ung. Även Kartano var tävlingsåkare

fram till 2022. Hans bästa personliga placeringar är att han kommit bland de tjugo bästa i FM och Finska Cupen.

I fjol tog dock idrottskarriären slut och beslutet att lägga av fick en dramatisk vändning.

På våren kräcktes Kartano så kraftigt att han tvingades ligga på sjukhus i en månad. Han fortsatte att må dåligt, men läkarna lyckades inte ta reda på vad det var som gjorde att hans njur- och levervärden var förhöjda.

Vid slutet av sjukhusvistelsen fick Kartano corona. Han hade inga krafter kvar. Kartano låg i sängen och orkade inte göra annat än kolla på utbildningsvideor på Youtube.

”Det var otroligt jobbigt för mig som är van att vara aktiv och fullt sysselsatt. Ibland kan livet vara riktigt tufft.”

”KANSKE HAR JAG SOVIT, KANSKE INTE. SEDAN FORTSÄTTER SAMMA RUMBA.”

När Kartano återfick sina krafter bestämde han sig för att börja fokusera på en enda sak. Han avslutade karriären som aktiv idrottare och fokuserade helt på sitt familjeföretag.

Kartano är nöjd med sitt beslut, även om han har upptäckt att arbetslivet inte kan ge samma sorts extrema upplevelser som idrotten.

Men skidåkning gav honom åtminstone en stark karaktär. Det har han nytta av i en bransch där framtiden präglas av flera hotbilder.

Den största av dem är variationerna i väderleken. I år var våren kall, försommaren torr och resten av sommaren regnig.

”Nu har vi konsekvent haft extrema väderfenomen flera år i rad”, säger Kartano.

Även jordbruksföretagarna anklagas för att bidra till klimatförändringarna: särskilt produktionen av animaliska livsmedelsprodukter, gödslingen av åkrar och röjningen av torvåkrar får kritik.

Specialforskare Karikallio berättar att före kriget ansågs jordbruket snarast vara en ”enorm utsläppskälla och miljöförstörare”.

Jordbrukaren Kartano tycker att anklagelserna är beklagliga. Han påpekar att för jordbrukarna är till exempel klimatsmart företagande redan vardag. Många äger även skog, som fungerar som kolsänkor.

Dagens odlare bearbetar också jorden mindre, odlar fler än en växtart eller byter växtplats för →

Trots den regniga sommaren fick familjen Kartano en normal skörd av ren havre i år. Faderns och sonens gemensamma ansträngningar bar frukt.

grödorna på sina åkrar, vilket gör att behovet av att använda gödselmedel och växtskyddsmedel är mindre.

Detta kallas regenerativt jordbruk och på lång sikt ger det odlaren bättre skörd.

Även Kartano odlar bland annat oljerättika och solros som är grödor som förbättrar jordens struktur.

”Solrosor ger ett bra stöd. Tillsammans med dem kan du så klöver och gräs som binder kväve och förbättrar jorden.”

Odlare, var stolta!

Även om odlarna inte har haft det lätt de senaste åren tycker Antti Kartano att odlarna också behöver se sig själva i spegeln.

”Vi är inte stolta över det vi gör”, klämmer han till. För Kartano är jordbruket en passion, ett yrke vars glädjebudskap han vill sprida även till de yngre.

När det är tröskningstid får Kartano alltjämt samma känsla som när han var barn och fick följa med ut på åkern med familjen. Han konstaterar att han aldrig skulle kunna sitta på ett kontor från åtta till fyra.

”Jag har alltid gillat att jobba med händerna.”

Han påpekar att du även själv kan tackla de framtida utmaningarna.

Den tekniska utvecklingen och digitaliseringen förbättrar förutsättningarna för och resurseffektiviteten vid livsmedelsproduktion. I framtiden kan även Kartano odla arter som bättre tål de extrema väderförhållanden som klimatförändringarna medför.

Genom att växtsäsongen blir länge kan också helt nya grödor införas. Det är inte omöjligt att Finland blir exempelvis ett vinland någon gång i framtiden.

Det viktigaste är att odlarna utbildar sig så att de klarar av omställningarna.

Antti Kartano har deltagit i Framtidscoachningar som ordnas genom samarbete mellan ProAgria, S-gruppen och LokalTapiola. Coachningarna behandlar bland annat klimatfrågor, kundinsikt samt ledning och strategi.

”Det bästa med utbildningarna var att jag fick nätverka, men med tanke på framtiden var det intressant att lyssna på information om ledning och strategi. Än leder jag egentligen inte någon annan

"DET ÄR INGEN SJÄLVKLARHET ATT VI HAR RENA, INHEMSKA LIVSMEDEL."

än mig själv och min pappa på gården", säger Kartano med ett skratt.

Drömmen är att kunna utveckla gården på ett väl övervägt sätt.

Vad Kartano drömmer om i privatlivet är han fåordig om. Han hoppas att gården ska finnas kvar i släkten. Kanske hans barn ansvarar för gården i framtiden.

Spänning är vardag för odlarna

I oktober ser Kartanos nyligen bearbetade åker helt annorlunda ut än i somras.

På samma åker där det så sent som i september växte ockrafärgad, midjehög havre finns det nu jämn, grå lerjord.

Kartano som står med stövlarna i leran ser däremot lättad ut.

Axlarna som i augusti var uppdragna till örönen av osäkerhet har nu sänkts lite.

Familjen Kartano som kämpade med osäkerhet och regn fick sist och slutligen en normalstor skörd av ren havre. Faderns och sonens gemensamma ansträngningar bar frukt.

"Det här var en arbetsseger", säger Antti Kartano.

Sett över hela Finland var slutresultatet från skördesäsongen sämre. Enligt Naturresursinstitutets uppskattning av spannmålsavkastningen publicerad i september kommer spannmålsskörden att uppgå till 2,9 miljarder kilo i år, vilket är en femtedel mindre än i fjol.

Den spannmål som Antti Kartano tröskade i september hamnar i finländarnas varukorgar redan i oktober. Spannmålens resa från åkern till butiken tog alltså bara två veckor. Takten var snabb.

"Ständig spänning hör till arbetets natur. Men jag önskar att människor förstår att det inte är någon självklarhet att vi har rena, inhemska livsmedel", säger Kartano.

I november–december kommer slutligen den stund då odlaren tillfälligt lägger arbetshandskarna på hyllan. Årets arbeten är slutförda och det är dags att koppla av.

När Kartano har semester packar han skidorna i bilen och åker till Lappland. I skidspåret hinner han fundera igenom saker i lugn och ro.

"Du måste ha framtidstro, även om du har ett dåligt år bakom dig. Jordbruket är ett yrke där du alltid blir ivrig över att komma ut på åkern när vårsolen börjar skina." ■

SÅ HÄR TAR JORD- BRUKARNA KONTROLL ÖVER FRAMTIDEN

VILKEN TYP AV LIVSMEDEL kommer konsumenterna att äta i framtiden? Hur går en generationsväxling smärtfritt? Bland annat dessa frågor var intressanta för de jordbrukare som i våras deltog i Framtidscoachningen anordnad av ProAgria.

Jordbruk, liksom alla andra branscher, kräver att företagarna ständigt utvecklar sina kunskaper.

ProAgria, en rådgivnings- och utvecklingsorganisation för jordbrukssektorn, har antagit utmaningen genom att anordna utbildning för företagare som är intresserade av att utveckla sina gårdar. Konceptet går under namnet Framtidscoachning och fokuserar på klimatfrågor, kundinsikt samt strategi och ledning.

I våras ordnade ProAgria coachning för andra gången tillsammans med samarbetspartner, som S-gruppen och regionhandelslagen samt LokalTapiola och dess regionbolag. I utbildningen deltog totalt 109 jordbrukare. Att stödja utbildningen är ett sätt för S-gruppen att stödja jordbrukets och landsbygdsföretagens framtid.

"Vid Framtidscoachningen bildar jordbruksföretagen en gemenskap där alla tillsammans funderar på hur framtiden ser ut och vilka ändringar som kunde göras. Det är mycket produktivt", säger **Suvi Anttila**, direktör för samhällsrelationer och hållbarhet inom ProAgria.

För närvarande är det framför allt frågor gällande lönsamheten som odlarna funderar på. Vid Framtidscoachningen fördjupar utbildarna sig i utmaningarna bland annat genom att presentera hållbarhetsfrågor och förändringar i konsumentbeteendet.

Vid utbildningarna kan deltagarna gemensamt fundera på även vilken typ av växtarter som klarar sig på olika håll i Finland. Hur världen kommer att se ut i framtiden stakar också ut jordbrukarnas arbete.

"Framtidscoachningen visar hur du själv också mår bättre i denna omställning", säger Anttila.

I år har Framtidscoachning ordnats i Södra Östernbotten, Södra Savolax, Tavastland, Birkaland och Satakunta.

”Det går att öppna munnen, även om hjärtat bultar och händerna skakar”

”Vi som nation bär på ett slags tigandets börda, men att tiga är inte ett alternativ”, säger skådespelaren och före detta riksdagsledamoten Jani Toivola.

text MINNA PEROVUO foto OUTI TÖRMÄLÄ

Rädsla

”För mig är rädsla en del av att vara modig. Utåt sett är jag kanske en modig föregångare, men jag är en känslig och ängslig person. Enda sättet att överkomma rädslor är att våga gå igenom dem. Detta förstod jag som barn, eftersom jag mobbades för att jag var annorlunda.

Även om hjärtat bultar och händerna skakar kan du våga öppna munnen och kräva din rätt att finnas till precis som alla andra.

De viktigaste vändningarna i mitt liv har skett när jag har mött mina rädslor. Genom rädsla har utrymme och de möjligheter jag saknat öppnat upp sig för mig.

Att tiga är det enkla valet, när du är rädd för att

gå in i en diskussion, men i dessa tider har vi inte råd att hålla tyst.

Om någon trampar på värderingar som är viktiga för dig eller människor behandlas på ett sätt som du inte tycker är rätt, måste du säga ifrån.”

Spegel

”Ingen av oss kan identifiera eller hitta sig själv i ett tomrum, utan det behövs speglar. I min barn- och ungdom fanns det inga speglar för mörkhyade i det finska samhället där jag hade kunnat se mig själv och fått uppleva att jag är en del av en gemenskap.

Det är bra att fundera på hur det skulle vara att leva i en situation där du aldrig kan se dig själv i andra: i dagstidningar och TV ges inget utrymme alls för människor som ser ut som du, eller också lyfts aldrig den synvinkel du representerar fram. Spegel har en enorm betydelse.

Avsaknad av speglar är detsamma som tystnad. Människor som upplevt rasism och diskriminering säger att tystnad sårar med än ord och handling. Att växa upp i tystnad gör att du saknar visioner och känner dig ensam, eftersom ingen försvarar dig eller ingriper.

En spegel kan också vara att dess olikhet öppnar någonting nytt i mig.”

→

”ATT TIGA ÄR DET ENKLA VALET, NÄR DU ÄR RÄDD FÖR ATT GÅ IN I EN DISKUSSION.”

A close-up portrait of Jani Toivola, a man with dark skin and a beard, wearing a dark cap and a patterned shirt. He is looking slightly to the side with a thoughtful expression. The background is a solid bright yellow.

Jani Toivola
säger sig vara
en känslig och
ängslig person,
även om han
utåt sett kanske
är en modig
föregångare.

JANI TOIVOLA

VEM

46-årig skådespelare,
regissör och författare samt
samhällspåverkare.
Finlands första mörkhyade
riksdagsledamot
(2011–2019).

BOR

i Helsingfors med
sin 10-åriga dotter

AKTUELLT

Toivola uppträder med
Roderick Kabanga i
pjäsen Isobroidi/Pikkubroidi
på Teatteri Jurkka.

BARNBOKEN Poika ja roh-
keusloikka kom ut i april.

Toivola önskar att människor skulle ha förmåga att sätta sig in i andras situation.

”FÖRMÅGA TILL EMPATI FÅR INTE LEDA TILL ATT DU AGERAR DÖRRMATTÄ ELLER ÖVERTRÄDER DINA GRÄNSER.”

Om jag tänker på debattklimatet i samhället har makthavarna misslyckats med att tala till dem som upplever rasism och diskriminering i Finland.

Vem hjälper oss att återställa förtroendet till den makten eller till de människor som har sagt verkligt sårande saker?

Ur vårt perspektiv ser det ut som att de som har sagt riktigt elaka saker får sitta kvar och vi lämnas utanför.

Om vi pratar om bristande jämlikhet, är det viktigt att synliggöra den grupp vars ställning, underkuvning och förtryck är föremål för diskussion. Makt skapar distans, och då når man inte ut till människor.”

Empati

”Tiderna vi lever i nu är svåra på många sätt och kräver att vi har förmåga att sätta oss in i andras situation.

Empati är ett viktigt verktyg för att bygga broar, eftersom vi alla lever i olika verkligheter och vi inte ser saker på samma sätt.

Det är så lätt hänt att vi ger andra råd utifrån våra egna erfarenheter, då vi egentligen snarare borde lyssna och ta emot.

Politiken lärde mig att ingenting går framåt om du inte kan samarbeta. Förmåga till empati får inte leda till att du agerar dörrmatta eller överträder dina gränser. Du har gemensamma nämnare med alla, även om ni har olika värderingar.”

Makt

”För mig som mörkhyad finländare betonas att makt också innebär ansvar, och detta får inte hamna i skymundan för den politiska maktkampen.

Ny generation

”I en ny generation finns det alltid hopp, och det ser jag också i mitt eget liv. Vi som nation bär på ett slags tigandets börda, men att tiga är inte ett alternativ.

Jag har förstått detta särskilt genom min dotter. Det känns fruktansvärt att tänka att jag skulle skjuta ifrån mig hennes frågor eller rädslor genom att tiga.

Jag har gjort besök på många skolor och jag vågar påstå att den nya generationen alltid föds förhoppningsfull. På tröskeln till tonåren börjar de unga spegla världen, och därifrån kommer det signaler som visar att det är de starkaste eller mest högljudade eller majoriteter som klarar sig.

Vi upprepar ständigt, som en självklarhet, att barnen kommer att skapa en bättre framtid, men de lever inte i ett vakuum. Vi måste vara speglar för det nya.

Hoppet hålls inte vid liv i den nya generationen av sig självt, utan det krävs en miljö som bär samma förändring.” ■

**SIRPA
KÄHKÖNEN**

är författare och
fokuserar särskilt
på historia och
samhällsfrågor.

Full fart mot frihet

En gång läste jag Tidskrift för Barnmorskor från 1930-talet i Nationalbibliotekets fina digitala arkiv och hittade en kort artikel om Modersmjölkcentralen som grundades 1936 i Helsingfors.

I artikeln beskriver doktor **Toivo Salmi** hur centralen grundades på professor **Arvo Ylppös** initiativ, med ett grundkapital på 4 000 mark beviljat av Mannerheims Barnskyddsförbund. För beloppet införskaffades flaskor och annan utrustning samt en cykel.

De anställda vid centralen använde cykeln för att hämta mjölk hemma hos mjölkdonerande mödrar. Vid centralen steriliserades sedan mjölken, tappades på flaska och delades ut till behövande. Mjölkhämtarna gav också råd om barnavård och övervakade att förhållandena var hygieniska i mjölkdonatorernas hem.

I början av 1900-talet blev cykling ett förmånligt och snabbt sätt att röra sig både i städer och på landsbygden. I 1930-talets Finland gjordes reklam för cyklar för både män och kvinnor i dagstidningarna. Separat omnämndes även turistcyklar samt varucyklar, som smidigt kunde användas för transport av exempelvis flaskor med modersmjölk. I reklamannonserna utlovades även smidig framfart i uppforsbackar och till och med avsevärd fart på jämn mark.

Att cykling blev vardag anses vara ett av de centrala instrumenten för samhällsutvecklingen under 1900-talet. I takt med att det byggdes vägar på landsbygden började unga ta sig med cykel till danser och annan underhållning. Därigenom började de slutna genpoo-

lerna att blandas när det bildades par av unga från olika byar och socknar. Och hälsosystrarna och de övriga vars uppgift var att upplysa befolkningen började färdas även längre bort för att sprida information och nya idéer.

När det gäller kvinnors självständighet har cykeln haft en mycket central roll. Den gav kvinnorna möjlighet att själva ta sig till arbetsplatsen eller hobbyer, och den möjliggjorde fri rörlighet även där det inte fanns någon kollektivtrafik. För cykling behövdes praktiska kläder,

och sålunda gjorde cykeln dammodet enklare. I min barndom på 1960–1970-talet hade damcyklarna fortfarande kjolnät på den övre delen av bakhjulet som standard. Men byxdräkter höll redan då på att bli vanligare.

För min mormor som var född på 1910-talet var hennes röda cykel inte enbart ett fortskaffningsmedel, utan även en symbol för självständighet. Hon susade iväg ut till sin sommarstuga och med sig hem i en kasse som hängde på styret hade hon blommor, potatis och bär från jordlotten. När hon på grund av ålderssvaghet tvingades sluta cykla tog

hon det lika hårt som när en som älskar att köra bil blir av med körkortet.

Jag tänkte på alla cyklande kvinnor i historien när jag i somras rustade upp min dotters svartvita ungdomscykel och gav den till K som kommit till Helsingfors från Ukraina. Vi var grannar och hon åkte till jobbet varje dag.

Det står inte i min makt att garantera K en snabb hemkomst. Men jag hoppas att hon när hon susade fram på cykeln längs samma gator som Modersmjölkcentralens rådgivare en gång i tiden kände fartens tjugning och ett löfte om frihet. ■

*När det gäller
kvinnors
självständighet
har cykeln
haft en mycket
central roll.*

I mode- toppen

Katri Niskanen är en av Finlands mest kända designer. Hennes plagg säljs även på Sokos.

text SAMI SYKKÖ foto ALEKSI POUTANEN

Katri Niskanen
designar tidlösa och
klassiska plagg som
tål tidens tand.

Många minns
Niskanen från
tv-programmet
Muodin huipulle
och för hennes
kreationer
som burits på
slottsbalen.

Niskanen började sy på symaskin redan som femåring.

Allt började på tv. År 2009 vann **Katri Niskanen** programmet *Muodin huipulle* och blev småkändis över en natt. Genom den synlighet som vinsten i programmet gav grundade hon ett eget klädmärke som bär hennes namn.

”Jag tror på intuition, och det kändes rätt just då”, säger Niskanen.

Ett drygt årtionde senare har hon blivit en av Finlands mest kända designers. Vi får se Niskanens plagg på galor, baler och kontor.

Tidlösa plagg, tydliga linjer

Kärnan i Niskanens lilla modeimperium är hennes butik på Fredriksgatan. Boutiquen är elegant: i mitten finns ett bord och två designstolar. På sidan om finns klädstänger och där hänger Niskanens kvinnliga kreationer i exklusiva färger. En del av butiken är avgränsad för provning.

Butiken är ljus, men Niskanen är klädd i svart – precis som hon nästan alltid är. Denna gång är designerns outfit särskilt intressant: Niskanens satintopp och raka byxor kommer från en ny liten kollektion som hon har designat för Sokos.

”Jag blev ombedd att designa basplagg för Sokos kunder, ett slags nyckelprodukter som kunderna efterfrågar.”

Till kollektionen hör en topp, en jacka, ett par byxor och en klänning.

”De är tidlösa och kan användas till mycket. De passar till både arbete och fest.”

Måtten och passformen är framtagna enkom för Sokos kunder.

”Plaggen har en kvinnlig och tydlig stil, vilket är typiskt för mig.”

Familj av vinnarskallar

Barnen i familjen Niskanen verkar lyckas med vad än de ger sig i kast med. Systemn **lita** är framgångsrik kock och bageriföretagare, och ett av hennes uppdrag är att tillaga rätterna och bakverken till →

Niskanen bygger upp sin kollektion på ett hållbart och noggrant övervägt sätt, men även med känsla och intuition.

Artikeln är skriven av journalisten, ekonomen och stilambasadören Sami Sykkö.

fotosessionerna för Samarbete. Brodern **Iivo** är trefaldig OS-vinnare och systemen **Kerttu** fyrfaldig OS-medaljör i längdskidåkning. Även Katri tränade skidåkning som ung.

”Jag åker fortfarande skidor. Men jag var inte lika tävlingsinriktad som Iivo och Kerttu. Min teknik var bra, men jag var inte tillräckligt intresserad av att träna.”

Däremot började Niskanen sy på symaskin redan som femåring. Innan hon ens hade börjat skolan hade hon gjort en katalog med brudklänningar. Men när Niskanen som barn fick frågan vad hon vill bli när hon blir stor var svaret blomsterhandlare. Enligt Niskanen har blommor och kläder mycket gemensamt: båda finns med både till vardag och fest, vid sorg och glädje.

Det var först när Niskanen gick i bildkonstgymnasiet som hon insåg att hon vill bli kläddesigner. Hon kom in på designinstitutet i Lahtis.

Niskanen jobbade under hela skol-

”Under hela coronapandemin hade mina plagg god åtgång. Det var fantastiskt.”

tiden: praktik för Hennes & Mauritz i Indien och kläddesign för Luhta och Nanso i Finland. Som en del av olika team fick Niskanen se vad arbetet som designer och modebranschen går ut på.

Efter examen bestämde hon sig i sista stund för att delta i programmet Muodin huipulle. Och vann tävlingen – vinnarskalle som hon är.

Enastående aftonklänningar till slottsbalen

Efter att Niskanen grundat sitt företag gjorde hon allt själv det första året: designade, sydde, sålde och marknadsförde. I dag sysselsätter företaget fyra personer och några frilansare.

Utöver en egen kollektion och måttbeställda arbeten har Niskanen en kollektion av brudklänningar. När vår intervju är slut kommer en jäktad blivande brud in för att prova en kreation.

Niskanen berättar att hon i kläddesignarbetet har hjälp av att hon känner till materialens beskaffenhet och har en förståelse för det tredimensionella intrycket samt kvinnokroppen och dess proportioner.

Niskanen designar även för andra än sitt eget märke. Hon har gjort en scarf och arbetsklädsel för Serlachiusmuseerna och skapat designen för bland annat Rosa bandet och ett mousserande vin. För den stora allmänheten är hon känd för sina enastående aftonklänningar som hon designat till slottsbalen.

”Klänningarna på slottsbalen är den mest synliga delen av mitt arbete. För omsättningen har dessa klänningar mindre betydelse.”

Bestämt nej till snabbmode

Niskanens plagg är tidlösa och klassiska. Vissa modeller har funnits i kollektionen i över tio år, men visst följer Niskanen trender också.

”Mina plagg tar ställning till trender, men jag säger ett bestämt nej till snabbmode. Jag vill göra kläder som är tidsenliga och användbara länge. Kunderna ansvarar för vad de fyller sina garderober med.”

Niskanen anser att när du känner din stil kan du även skaffa mer trendiga outfits. Åtminstone om du vet att du kommer att använda dem länge eller är beredd att sälja trendplaggen vidare.

”Du måste värdesätta plaggen”, säger Niskanen. Hon själv värdesätter sitt arbete.

”Jag har byggt upp mitt företag och

min kollektion på ett hållbart och noggrant övervägt sätt, men även med känsla och intuition. När en produkt är högklassig och välfungerande återvänder kunderna.”

Under coronapandemin ökade resultatet för Niskanens företag från drygt 500 000 till långt över 900 000 euro. Hur var det möjligt under en tid då många klädföretag hade stora svårigheter?

”Under undantagsförhållandena började vi utveckla webbhandeln, och under hela coronapandemin hade mina plagg god åtgång. Det var fantastiskt.” ■

”När du känner din stil kan du även skaffa mer trendiga outfits.”

Snabbmode är inget för Niskanen, som vill tillverka långlivade plagg.

Jul på lånade pengar

Julen slukar en stor del av månadsbudgeten för många. Mari Ilomäki från Lempäälä tycker att det är enklare att hålla koll på kostnaderna när hon betalar julinköpen med kreditkort. Men hur dyrt blir det?

text ANNE VENTELÄ illustration SUVI SUITIALA

Frid, kärlek och tid tillsammans med nära och kära – det är vad julen handlar om för många. Samtidigt är julen en av de tider på året då det konsumeras allra mest.

Godsaker, mat, julklappar, dekorationer, blommor och resor för att besöka släktingar slukar hundratals euro ur månadsbudgeten för många. Enligt Finsk handel genererade julsäsongen 2021 en försäljningsökning på 175 euro per varje person i åldrarna 15–85 år som bor i Finland.

I många privathushåll betalas dessa utgifter åtminstone delvis med kreditkort.

”I december 2022 gjordes 14 procent mer kreditkortsköp mätt i euro än under de övriga månaderna i genomsnitt”, säger **Marketta Lundell**, produktgruppschef på S-Banken.

Med S-Banken-kreditkort gjordes då fler inköp av exempelvis tjänster och utrustning inom idrott, motion och underhållning samt blommor, digitala

spel, mat, dryck och kläder än under de övriga månaderna. I december 2022 gjordes flest köp med S-Förmåns kort Visa i matbutiker, på servicestationer, i restauranger och på resebyråer.

Kreditkort ger mer flexibla betalningsmöjligheter, då de stora julutgifterna kan fördelas över en längre tid. För många är kreditkort det primära betalningssättet, även om de inte har något behov av lån, säger Lundell.

Kostnaderna för krediten beror på lånetiden

När vi talar om betalning med kreditkort är det kreditkostnaderna som många tänker på allra först. En kredit är aldrig gratis pengar.

Kostnaderna för krediten beror dock alltid på kreditgivaren, påpekar Lundell. Kostnaderna för betalning med kreditkort beror på exempelvis den fastställda krediträntan, månads- eller årsavgifterna för kreditkortet samt de bankspecifika kontoavgifterna.

Inga månads- eller årsavgifter tas ut för S-Förmåns kort Visa.

”Dessutom ger S-Banken i genomsnitt 30 dagar räntefri betalningstid på krediten, och för den första månaden tas ingen kontoavgift ut, om kunden använder elektronisk faktura”, säger Lundell.

Detta innebär med andra ord att om

→

EN KREDIT ÄR
ALDRIG GRA-
TIS PENGAR.

HUR DYRT BLIR DET ATT GÖRA KÖP MED KREDITKORT?

UNDER JULSÄSONGEN ÖKAR genomsnittsfinländarens månatliga utgifter med 175 euro. Det innebär att julbudgeten för en familj på fyra personer i genomsnitt är 700 euro. Vi gör antagandet att alla julinköp görs med ett S-Förmånskort Visa-kreditkort.

- Om hela kreditsaldot betalas senast på förfallodagen är kontoavgiften och räntekostnaderna 0 €.
- Om kreditsaldot betalas i tre amorteringar varje månad från och med januari blir kontoavgiften och räntekostnaderna totalt 13,24 €.
- Om kreditsaldot betalas i fem lika stora amorteringar varje månad från och med januari blir kontoavgiften och räntekostnaderna totalt 26,45 €.

* I kalkylen görs antagandet att personen har elektronisk fakturerings, då kontoavgiften är 2 € (tas ut endast om kredit används, dvs. om inte hela kreditsaldot har betalats senast på förfallodagen). Kreditränta Euribor 3 mån. (3,715 %, 7/2023) + marginal 11,95 %

DET ÄR BÄST ATT KONCENTRERA KÖPEN TILL ETT KREDITKORT.

du betalar kreditkortsfakturan till fullt belopp på förfallodagen, är kreditkortet inte ett dyrare betalningsmedel än ett bankkort.

Kreditkortet kan därför vara ett mycket förmånligt sätt att få mer flexibilitet i utgifterna under december månad, säger Lundell.

Betalning med kredit ger trygghet vid köp i webbutiker

På ett vis är det till och med klokt att betala med kreditkort.

Vid köp gjorda på kredit har kreditgivaren enligt konsumentskyddslagen solidariskt ansvar för säljarens avtalsbrott, till exempel för om en produkt inte motsvarar sin beskrivning, inte kommer fram eller har ett fel som hör till säljarens ansvar.

Detta gäller alla kreditkort, säger Lundell.

”Reklamationer sköts i första hand med säljaren, men om samförstånd inte nås eller om säljaren till exempel har gått

i konkurs, kan reklamationen skötas med kreditgivaren.”

Exempelvis vid köp i webbutiker är kreditkort alltid ett tryggare betalningsmedel än girering eller bankkort, säger Lundell. Vid betalning med kreditkort har du kvar dina pengar tills du har kunnat konstatera att produkten eller tjänsten är bra.

Jämför kreditkostnaderna

Denna jul kommer många att ha det tuffare ekonomiskt än tidigare. Även därför kan det hända att användningen av olika krediter ökar.

Det är absolut en bra idé att planera julkonsumtionen i förväg. Hur mycket pengar kan eller vill du lägga på olika utgifter under julen, som julklappar, mat och dryck, dekorationer och resor? Varifrån får du pengar för extra utgifter?

Om julen verkar bli för dyr är det bra att fundera på vilka utgifter som är oundvikliga och om det finns någonting du kan spara in på.

Om du till exempel överväger att finansiera julklapparna med kredit, ska du fundera noggrant på alternativen. Det är bra att jämföra kostnaderna för exempelvis kreditkort och olika avbetalningsprogram sinsemellan, påpekar Lundell.

Rent generellt kan man säga att det är bäst att koncentrera köpen till ett kreditkort i stället för att ta flera snabblån eller avbetalningsavtal.

”Då har du bättre koll på det totala kreditbeloppet. Exempelvis med ett S-Banken-kreditkort kan du följa upp saldot i realtid i S-mobil.”

Särskilt viktigt är att du inte lever över dina tillgångar på kredit – inte ens på julen.

Om du använder kredit ska du med andra ord planera i förväg enligt vilken tidsplan du kan betala tillbaka skulden.

”Du kan betala av på kreditkortsaldot i egen takt i S-mobil, du behöver alltså inte vänta till fakturans förfallodag”, påpekar Lundell. ■

Mari Ilomäki, 34, Lempäälä

”Vår julbudget är 574 euro”

”Julen är viktig för mig och jag vill satsa på den. Till min familj hör man och ett vuxet barn. För bara några år sedan var julplaneringen helt annorlunda i vår familj än den är numera.

Då gjorde jag en lista över vilka vi ska köpa julklappar till och vad klapparna ungefär får kosta. Men vi tänkte inte på med vilka pengar julklapparna ska betalas. Vi höll inte särskilt noggrant koll på om vi höll oss inom budgeten, och vi specificerade inte hur mycket pengar vi lägger på julmat eller till exempel på resor under julen.

Det var svårt att hålla koll på julutgifterna, eftersom vi betalade våra inköp med både bank- och kreditkort. Vanligen julshoppade vi stort en gång på Prisma och betalade på kredit, eftersom vi inte hade hundratals euro extra för december på vårt gemensamma hushållskonto. Vi betalade av på krediten när vår ekonomi klarade av det.

FÖR ETT PAR ÅR SEDAN konstaterade jag att vi har flera lån, kreditkort och även avbetalningsavtal. Jag konstaterade att om vi fortsätter på samma sätt har vi snart mer avbetalningar än inkomster. Vi behövde göra en förändring. Vi började betala av krediterna och spara ihop till en buffert för sämre dagar.

NUMERA HAR VI en tydlig julbudget: 574 euro till julklappar och mat. Så mycket använde vi julen 2021. År 2022 inrättade jag ett separat julkonto dit vi varje månad från januari till december överförde 54 euro omedelbart på lönedagen. På detta sätt kunde vi spara ihop till julbudgeten redan i förväg. Vi har gjort på samma sätt i år.

Jag vill ha julutgifterna separata från de övriga utgifterna, för att det ska vara en-

kelt att hålla koll på att vi håller oss inom budgeten. Därför betalar jag alla inköp som har med julen att göra med kreditkort. Jag betalar av på kreditsaldot för dem med pengarna vi har sparat på julkontot. Det kan jag göra på webbanken redan på parkeringsplatsen utanför butiken.

På ett vis är vårt system som en delbetalning som vi betalar till oss själva i förväg. Numera kan jag njuta av julen mer, då jag inte behöver sitta på julaftonen och oroas över när räkningen för allt detta kommer i januari.”

SÄLLSKAPSDJUR PÅ HOTELLET

Våra lurviga vänner på resande fot

Beundra mig, tack!

Den sjuåriga berner sennenhunden Romeo älskar uppmärksamhet – och det var också det bästa enligt honom själv när han fick övernatta tillsammans med matte **Anna-Liisa Hämäläinen** på hotell Radisson Blu Plaza i centrala Helsingfors. Han fick gos i överflöd och beundrande ord på flera olika språk. Den snälla jätten förstod allt och svarade genom att låta sig gosas med. Romeo är en vallhund och var nöjd när hans flock var samlad på hotellet. Han låg och latade sig på golvet i det behagligt svala rummet och naturligtvis vid dörren för att flocken inte skulle rymma. Vägen ut från hotellet lärde han sig på en gång.

*Romeo avled i slutet av oktober
i ett snabbt sjukdomsförlopp.*

Foto Eveliina Vuorma

VÄLKOMMEN! Vissa rum på hotellet är reserverade för sällskapsdjur. Tilläggsavgiften för ett rum för sällskapsdjur är 15 euro. På rummet finns en handduk, matkopp och vattenkopp till djuret och en påse med hundgodis och hundpåsar.

SOCKLANDET

Gläd någon du gillar med ett par landskapssockor

Svindlande höjder

Norra Karelen är beläget vid östra riksgränsen. Landskapets centralort är Joensuu, och de 13 kommunerna har sammanlagt 200 000 invånare. Regionhandelslaget PKO har 120 verksamhetsställen i landskapet som är känt för sina storslagna höjder. Verksamhetsställena har cirka 1 600 anställda.

JULKLAPP I JULFÄRGER

Landskapssockorna för Norra Karelen pryds av galande gökar. Det andra motivet på de julfärgade sockorna är ljuvliga finnrosor.

beskrivning MINTTU WIKBERG foto JOHANNA LEVOMÄKI
fotoarrangemang JENNI VALPIO

Sockorna med Norra Karelen
landskaps-
mönster är en härligt
värmande julklapp.

Vem ska få sockorna?

Föreslå en mottagare
för Norra Karelen
sockor på [yhteishyva.fi/
sukkamaa](http://yhteishyva.fi/sukkamaa).
Modellparet är
stl. 38-39.

Norra Karelen

Storlek 38 (42)

Garnåtgång: Novita Nalle 75 %
ull/25% polyamid, 100g=260m
(523) lingon 90 (100) g
(010) naturvit 40 (45) g
Strumpstickor 3 mm eller
enligt handlag
25 m/10 cm mönsterstickning
med stickor 3 mm

OBS! Minskningarna görs i
vaden på olika varv för att de
ska lägga sig bredvid varan-
dra. Minska först de två sista
m på varvet genom att sticka
2 rm ihop i bakre maskbågen
och sedan de två första m på
följande varv genom att sticka
2 m ihop rätt.

Skaft

Lägg upp 76 (80) m i färgen
lingon och fördela maskorna

jämnt på fyra stickor. Varv-
bytet är mellan 4:e och 1:a
stickan.

Sticka vriden resår runt på
alla stickor: *1 a, 1 r vriden
(i den bakre maskbågen)*,
upprepa *-*, tills arbetet
mäter 3 cm. Sticka ytterligare
1 v rätt och öka samtidigt 1 m
= 77 (81) m.

Sticka 1 v rätt med naturvit.
Börja sticka diagrammet runt
på alla maskor så här: För
stl. 38 stickar du alla varv i
diagram 2. För stl. 42 stickar
du v 1 först av diagram 1,
sedan av diagram 2 och av di-
agram 3. Fortsätt sticka över
diagrammen i den här ord-
ningen. Sticka resten av var-
ven av diagram 2 och därefter
först v 2-4 av diagrammen 1
och 3 och upprepa sedan var-
ven 1-4. Sticka minskningarna
enligt diagram 2.

I båda stl. har du 57
(61) m när du har stickat klart

diagram 2. Sticka ett varv
rätt med det lingonfärgade
garnet och minska samtidigt
1 m på 1:a stickan, så att du
har 56 (60) m. Kontrollera att
du har lika många maskor på
varje sticka och att varvbytet
är mitt bak på vaden.

Häl

Sticka resten av sockan med
det lingonfärgade garnet.
Börja hållappen genom
att sticka maskorna på 1:a
stickan rätt över på 4:e
stickan = 28 (30) m. Resten
av maskorna får vila. Vänd
arbetet och sticka den för-
stärkta hälen så här: Varv 1:
(avigsida) lyft 1:a m (utan att
sticka den) med garnet på
avigsidan och sticka resten
av maskorna avigt. Vänd
arbetet. Varv 2: (rätsida) *lyft
1 m med garnet på avigsi-
dan, sticka 1 m rät*, upprepa
- varvet ut. Vänd arbetet.

Upprepa v 1-2 totalt 14 (15)
gångar (= 28 (30) v).

Minskning för häl

Sticka ett varv avigt och
börja sedan minska för hälen.
Fortsätt sticka förstärkt häl
som tidigare. Sticka följande
räta varv tills det återstår
10 (11) m på stickan. Gör en
överdragshoptagning (öhpt
= lyft 1 m rätt, sticka 1 m rätt
och dra den lyfta m över den
stickade) och vänd arbe-
tet. Lyft 1:a maskan utan att
sticka den, sticka 8 m avigt
och sticka ihop de 2 följande
maskorna avigt. Vänd arbe-
tet. Lyft 1:a maskan utan att
sticka den, sticka förstärkt häl
tills det återstår 9 (10) m, gör
en öhpt och vänd arbetet.

Sticka vidare på det här
sättet, så att sidmaskorna
minskar med en för varje varv
och du hela tiden har 10 m
i mitten. Fördela maskorna i

- = sticka 2 m ihop rätt
- = sticka 2 m ihop rätt i de bakre maskbågarna

DIAGRAM 3

DIAGRAM 2

DIAGRAM 1

mitten på två stickor (5 + 5) och sticka förstärkt häl över de första 5 m. Varvbytet är nu här.

Ta den lediga stickan och plocka upp 14 (15) m längs hällappens vänstra sida + 1 m mellan hällappen och 2:a stickan. Sticka rätt över de 5 m av hällappen och sticka de upplockade maskorna vridet rätt, dvs. i den bakre maskbågen. Sticka rätt över 2:a och 3:e stickan. Med den sticka som har 5 m plockar du sedan upp 14 (15) m längs hällappens högra sida + 1 m

mellan 3:e stickan och hällappen. Sticka vridet rätt över de upplockade maskorna och rätt över de 5 m av hällappen.

Minskning för hälkil

Fortsätt slätstickning över de 68 (72) m och minska för hälkilen genom att sticka de 2 sista m på 1:a stickan ihop rätt och göra en öhpt i början av 4:e stickan. Fortsätt minska vartannat varv tills du har 56 (60) m, det vill säga 14 (15) m på varje sticka.

Sticka slätstickning över alla maskor tills sockan mäter

20 (22) cm under foten eller den täcker liltån.

Tådel

Börja minska för tån så här: Sticka 2 r ihop + 1 r i slutet av 1:a och 3:e stickan, och 1 r + öhpt i början av 2:a och 4:e stickan. Upprepa minskning-

arna vartannat varv tills du har 7 m på varje sticka. Gör sedan minskningarna på varje varv. När 8 m återstår tar du av garnet och drar det genom alla maskor. Fäst garnet väl.

Till slut

Änga sockorna lätt.

DELA FOTON PÅ INSTAGRAM
#SUKKAMAA MED OMNÄM-
NANDET @YHTEISHYVA

”Flickor och kvinnor klarar av vad som helst”

Det är vars och ens skyldighet att främja jämställdhet, säger Joudi Chikho som har syriansk bakgrund. Endast tre år efter sin flytt till Finland fick hon ta SOK:s koncernchef Hannu Krooks plats för en dag.

text **MINNA PEROVUO** foto **EVELIINA VUORMA** och **ANTON SINELNIKOV**

”**B** lomma där Gud har planterat dig.” Detta arabiska talesätt är betydelsefullt för 22-åriga **Joudi Chikho**.
 ”För mig innebär det att du ska jobba, studera och fortsätta framåt var än du befinner dig.”

I mars 2020 stängde Finland, likt hela den övriga världen, på grund av coronapandemin. Bara veckor innan gränserna stängdes anlände Joudi Chikho till sitt nya hemland Finland.

Som barn bodde Chikho i Syrien, i en kurdisk familj som flyttade ofta på grund av faderns jobb i restaurangbranschen. När Chikho var tio år gammal bröt ett inbördeskrig ut i Syrien. Livet fortsatte trots kriget: Chikho gillade att läsa och läste poesi och romaner. Hon gick i skolan, spelade basket och träffade kompisar.

Sanna Marin som förebild

År 2015 bestämde sig föräldrarna för att fly undan kriget. Först bodde familjen i autonoma Kurdistan i Irak, sedan i Turkiet. Pappan kom först till Finland och 2020 kom slutligen hela familjen.

Anpassningen var svår på grund av coronarestriktionerna. Du fick inte gå någonstans och inte träffa någon. Chikho började studera finska målmedvetet,

eftersom hon ville fortsätta att gå i skolan så snart som möjligt.

På tv såg hon den dåvarande statsministern hålla presskonferenser under pandemin. **Sanna Marin** gjorde stort intryck på Chikho.

”Det var fantastiskt då hela världen visste att Finland har en ung kvinnlig statsminister. Det sporade och uppmuntrade både mig och många andra unga kvinnor.”

Chikho började även själv intressera sig för samhällspåverkan, när hon gick med i Plan International Finlands verksamhet. Plan arbetar för barns och flickors rättigheter. Till en början var Chikho främst intresserad av att lära känna nya människor via Plan, men inom kort blev hon mer intresserad av hela verksamheten.

Chikho ville visa för andra flickor med invandrarbakgrund att även de har inflytande.

”Det är vars och ens skyldighet att främja ett jämställt samhälle.”

”Jag har möjlighet att hjälpa och påverka”

I oktober fick Chikho stimulera samhällsdebatten genom Plan och SOK. Genom kampanjen #GirlsTakeover fick Chikho ta SOK:s koncernchef **Hannu Krooks** plats för en dag. Hon diskuterade företagets →

PLANS KAMPANJ #GIRLSTAKEOVER

- Under Plan Internationals kampanj #Girls-takeover har flickor och unga kvinnor tagit över tusentals ledande positioner för en dag i 70 länder världen över sedan 2016.
- I år lyfte kampanjen fram aktuella frågor om jämställdhet inom idrott och arbetsliv.
- I Finland tog unga över idrotts- och ungdomsministrarnas, Tammerfors borgmästares, Iltalehtis chefredaktörs samt SOK:s, Finnairs och Finlands Bollförbunds chefers platser.
- Joudi Chikho från Vanda tog över ledningen för SOK för en dag.

Källa: Plan International Finland

värderingar och insatser för att främja mångfald med exempelvis personal-, förändrings- och hållbarhetschefer.

Bland S-gruppens 43 000 anställda finns 84 olika nationaliteter representerade. Chikho hoppas att mångfald framöver ska avspeglas även i S-gruppens ledningspositioner. Hon tycker att det är viktigt att alla har jämlika möjligheter att avancera i karriären.

”Medarbetare ska rekryteras utifrån deras kompetens. Namn, etnisk bakgrund, kön, ålder eller utseende får inte påverka rekryteringen. Mångfald på arbetsplatserna ökar motivationen och kreativiteten.”

Vid förhandlingsbordet behandlades även temana att identifiera fördomar samt lika lön och strukturproblem.

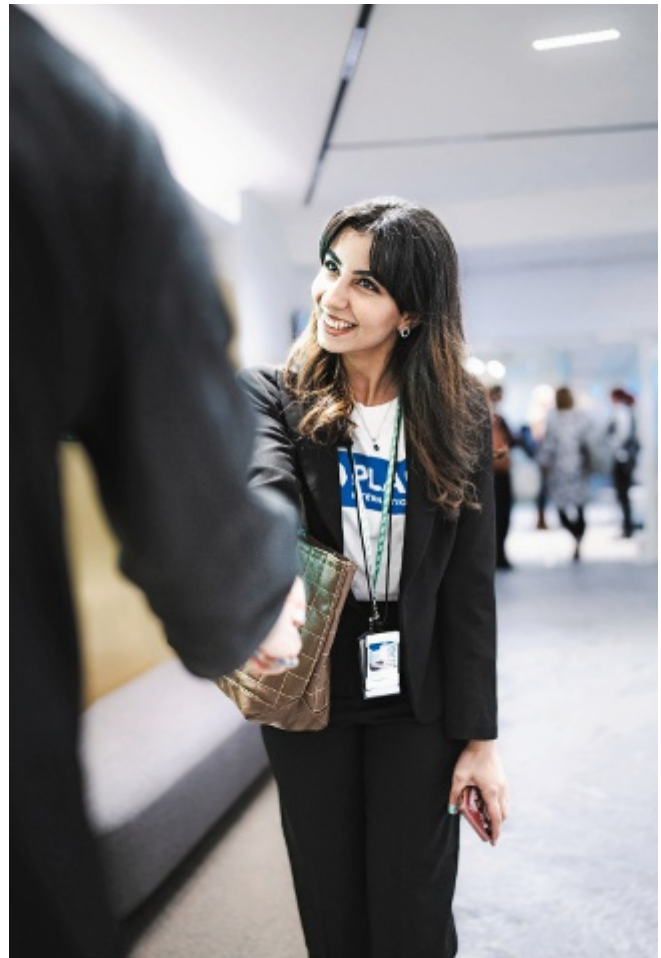
”Det var roligt att se att mina åsikter värdesattes. Man kan vara av olika åsikter, men ha samma mål.”

Joudi Chikho går i Eira vuxengymnasium och gillar särskilt kurserna i psykologi. Hon planerar att fortsätta studera vid universitet i framtiden. Hennes förmåga att studera på finska har ifrågasatts, och det gör henne arg. Chikho har studerat finska i endast tre år och jobbar dubbelt så hårt jämfört med modersmålstalare, men tål inte nedvärdering.

”Ingen annan är inuti mitt huvud och kan säga till mig vad jag klarar av.”

På fritiden sysslar Chikho med volontärarbete med pensionärer och arbetslösa. Hon har även grundat föreningen SOZ ry som upprätthåller det orientaliska kulturarvet i Finland.

Hon säger att hon är jämställd med sina systrar och bröder i sin familj. Föräldrarna stöder och uppmuntrar barnen i deras val.

”INGEN ANNAN ÄR IN- UTI MITT HUVUD OCH KAN SÄGA TILL MIG VAD JAG KLARAR AV.”

”Jag är stolt över mig själv och över att jag har möjlighet att hjälpa och påverka. Jag är ett exempel på att flickor och kvinnor kan göra vad än de vill.”

Hjärtat rotar sig trots smärta

Chikho håller på att rota sig i Finland. Hon känner lika starkt för barndomens Damaskus som för dagens Helsingfors.

Här vill hon blomstra – trots fördömande blickar, elaka ord eller att hon inte alltid får hjälp i butiken även om hon ber om det. Och även om en man svingade sin rygsäck rakt mot henne en gång på metrostationen.

”Men det finns också bra finländare”, säger Joudi Chikho. ■

KOMBINERA STUDIER OCH ARBETE

Vill du studera till ett yrke eller utveckla ditt kunnande inom din nuvarande bransch för att komma vidare i karriären?

FRISÖRMÄSTARE MED EKOLOGISK INRIKTNING (180 KP)

Specialyrkesexamen inom hår- och skönhetsbranschen

För dig som vill utveckla ditt specialkunnande inom hårbranschen.

Flerformsutbildning med närstudietillfällen i Helsingfors.

Studiestart 25.1.2024

EKOKAMPAAJAKOULUTUS

Monimuotoinen täydennyskoulutus kampaajille.

Kesto noin 1 vuotta henkilökohtaisen suunnitelman mukaan.

Studiestart 26.1.2024

DIGITAL MARKNADSFÖRING FÖR SOCIALA MEDIER (60KP)

Examensdel ur Yrkesexamen inom affärsverksamhet

För dig som vill lära dig att skapa effektiva marknadsföringskampanjer på sociala medier.

Närstudier i Helsingfors en kväll i veckan.

Studiestart 16.1.2024

ARTESAN (180KP)

Grundexamen inom konstindustri

För dig som är intresserad av inredning, färger, former och olika stilar, är kreativ och vill jobba med händerna.

Närstudier i Borgå en dag samt en kväll i veckan.

Studiestart 8.1.2024

LÖNERÄKNING (30KP)

Examensdel ur Grundexamen i affärsverksamhet

Flerformsutbildning med närstudietillfällen i Helsingfors.

Studiestart 16.1.2024

FAKTURERING OCH RESKONTRA (15KP)

Examensdel ur Grundexamen i affärsverksamhet

Flerformsutbildning med närstudietillfällen i Helsingfors.

Studiestart 16.1.2024

NÄRVÅRDARE (180 KP)

Grundexamen inom social och hälsovård.

Flerformsutbildning med närstudietillfällen i Helsingfors.

Studiestart 8.2.2024

VISA DET GRÖNA KORTET

Penningvärda förmåner för ägarkunderna

SAMARBETE ansvarar inte för ändringar i evenemangsinformationen gjorda efter att tidningen gått i tryck. Förmåner ger inte Bonus, om inte annat anges.

Fler förmåner på:
yhteishyva.fi/edut

ÅK PÅ EN TUR

Med S-Förmånskort: barn på fartyget

S-förmån 5 €

Med S-Förmånskort åker barn i åldrarna 6–17 år med m/s Finlandia på en minikryssning, dagskryssning eller en reguljär resa i en riktning för endast 5 €/barn (norm. 10 €/barn). Barn 0–5 år tillsammans med en vuxen 0 €. Eckerö Line, m/s Finlandia, Västra terminalen T2. Anslut dina S-Förmånskortuppgifter till ditt kundkonto i Eckerö Line för att automatiskt få ägarkundpris och Bonus på resor.

Biljetter och mer information:
eckeroline.fi/s-etukortti

Sightseeing i Helsingfors

S-förmån 6,80 € (3,40 €)

Med S-Förmånskort Helsinki Panorama Sightseeing till förmånspris: vuxna 27,20 € (norm. 34 €), barn 6–15 år 13,60 € (17 €). Längd 1 h 45 min. 11 språk. Avgångar dagligen från Esplanadparken. Ej Bonus.

Mer information och biljetter:
www.stromma.com/helsinki
Kod: SETU.

Anton Tjechovs klassiska pjäs Måsen uppförs nu på Lahtis stadsteater.

På sportcentret i Mosabacka erbjuds bland annat väggklättring.

Penningvärda förmåner med Helsinki Card

S-förmån 4,80 €–8,60 €

Med S-Förmånskort 24h/48h/72h Helsinki Card, Helsinki Card CITY och Helsinki Card REGION -10 % (norm. 48 €–86 €), även på kort för barn. I kortet ingår Helsingfors viktiga sevärdheter & besöksmål. **Mer information och beställningar:**
helsinkicard.com. Kod SETU.

MUSIK OCH TEATER

Lokki på Lahtis stadsteater

S-förmån 6 €

Med S-Förmånskort till pjäsen Lokki (Måsen) standardbiljett 28 €/pensionärer 26 €/

studerande och arbetslösa 15 € (norm. 34/32/21 €) 1.12 kl. 19 och 9.12 kl. 19 på Lahtis stadsteater.

Lahtis stadsteater, Kirkkokatu 14, 15140 Lahtis

Mer information: www.lahden-kaupunginteatteri.fi
Biljetter: www.lippu.fi, Lahtis stadsteater tfn 0600 30 5757 (1,53 €/min. + lna), Lippu.fi tfn 0600 900 900 (2 €/min. + lna)

Nahoissaan och Kolmen kimppa Joensuu stadsteater

S-förmån 5 €

Med S-Förmånskort biljetter till föreställningen Nahoissaan på lilla scenen på Joensuu stadsteater 19 € (norm. 24 €). Med S-Förmånskort biljetter till föreställningen Kolmen kimppa på lilla scenen på Joensuu stadsteater 23 € (norm. 28 €).

Max 2 rabattbiljetter/S-Förmånskort. Ej Bonus.
*Joensuu stadsteater, stads-
huset, Rantakatu 20, 80100
Joensuu*

Biljetter: Carelicum-palvelut, Koskikatu 5, Joensuu, carelicum.palvelut@joensuu.fi, tfn 013 337 5222 eller en timme före föreställningarna via Joensuu stadsteaters biljettförsäljning vid dörren (stadshuset, Rantakatu 20).

Baskervillen koiraa, Iltatähti och Savonmu- uan piätön historia på Varkauden Teatteri

S-förmån 3 € på standardbiljett

Biljetter till S-förmånsföreställningarna av deckarkomedin Baskervillen koiraa (Baskervilles hund) 25 € (norm. 28 €) fre. 10.11 kl. 19, lör. 18.11 kl. 18 och fre. 29.12 kl. 19 på Varkauden Teatteri.

Biljetter till S-förmånsföreställningarna av musikalen Iltatähti 36 € (norm. 39 €) lör. 16.12 kl. 13 och lör. 30.12 kl. 13 på Varkauden Teatteri.

Biljetter till S-förmånsföreställningarna av revyn Savonmuuan piätön historia 32 € (norm. 35 €) fre. 22.9 kl. 19, lör. 14.10 kl. 18 och lör. 25.11 kl. 18 på Varkauden Teatteri.

*Varkauden Teatteri, Laivalin-
nankatu 29, 78200 Varkaus*
Mer information: varkaudenteatteri.fi

Biljetter: Teaterns biljettförsäljning, tfn 044 3648830, myynti@varkaudenteatteri.fi

Specialpris på Kuopio stadsteater

S-förmån 5 €

Med S-Förmånskort biljetter till föreställningen Maalari 32 € (norm. 37 €) på Kuopio stadsteater 29.11, 1.12, 9.12 kl.

18, 29.12. Kuopio stadsteater, Niiralankatu 2, 70600 Kuopio
Mer information: www.kuopionkaupunginteatteri.fi, tfn 0600 413 143 (1,98 €/min. + lna)
Biljetter: lippu.fi eller stadsteaterns biljettkassa.

Rouva C. i Salo S-förmån 2 €

Med S-Förmånskort standardbiljett 28 € (norm. 30 €). Biljetter och gruppbiljetter till S-Förmånskort-pris endast via teatern. Föreställningar 23.9–25.11.2023.

Uppförs på: Kulttuuritalo Kiva, Horninkatu 21, 24100 Salo
Mer information: salonteatteri.com

Biljetter: Salon Teatteri, kontoret tfn 044 031 6055, toimisto@salonteatteri.com eller lippu.fi

ÖVRIGA FÖRMÅNER

Sysselsättning för hela familjen på sportcentret i Mosabacka S-förmån 3–75 €

Med S-Förmånskort:
– Testa grenarna bågskytte, knivkastning och ecoaims på måndagar, 3 grenar totalt 35 € (norm. 40 €).

– 15 % engångsrabatt på köp i utrustningsbutiken för deltagare i nybörjarkurser i väggklättring samt efter godkänt säkringstest 1 mån. gymkort gratis.

– En gång på fortsättningskurs gratis för deltagare i nybörjarkurser i bågskytte (norm. 15 €).

– Gymkort i 30 dagar till rabattpris. Heldagskort 45 € (norm. 58 €) och förmiddagskort 33 € (46 €). Nyckelkort 3 €. 1 förmån/pers./år.

– Bowlingbana vardagar 17 € (norm. 22 €), vardagskvällar och veckoslut ej discobowling 23 € (27 €) och fre.-lör. discobowling 32 € (38 €).

– Beställningsbastu + handdukshyra gratis (norm. 75 €) på födelsedagsfester, svensxor och möhippor med bubbelfotboll, bågskyttekrig, bågskytte och klättring.

Mer information och bokningar: www.tapanilanurheilu.fi, myyntipalvelu@tapanilanurheilu.fi

Enklaste sättet att lära sig spela instrument och sjunga online S-förmån 29,90 €

Rockway.fi är en inhemsk onlinetjänst för musikundervisning. I tjänsten finns 15 000 undervisningsvideor om att spela instrument och sjunga. Börja från grunderna eller gå igenom krävande speltekniker.

Mer information och beställningar: www.rockway.fi/etukortti

B-repetitionskörlektion och -personbilskurser på bilskolan Lilliputti S-förmån 10–30 €

Har du körkort, men känner dig osäker vid ratten? Under november månad får du med S-Förmånskortet en B-repetitionskörlektion till priset 72 € (norm. 82 €). Ej Bonus. B-personbilskurser från 964 € (norm. fr. 994 €). Myndighetsavgifter ingår ej i priset.

Mer information och bokningar: Autokoulu Lilliputti, Igellkottsvägen 4, 00800 Helsingfors, tfn 045 112 1900, info@lilliputti.com

Vilken artikel gillar du bäst?
Svara och vinn ett presentkort
värt 100 euro!

BLAND ALLA som svarar lottar vi ut ett presentkort à 100 euro som kan användas på S-gruppens verksamhetsställen.

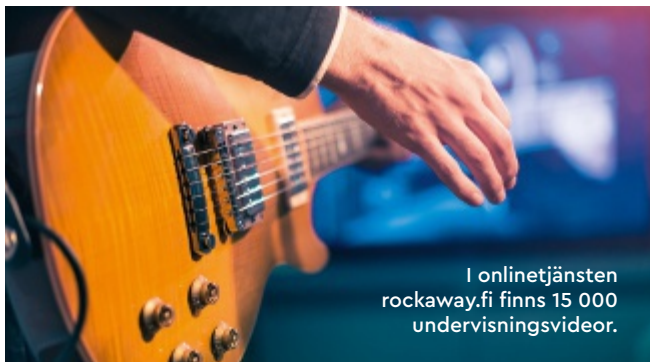
SVARA SENAST 15.12.2023 på www.yhteishyvä.fi/osallistu eller per post på Samarbetes redaktion, Lästartävling, PB 1, 00088 Helsingfors

VINNAREN i föregående lästartävling har kontaktats personligen.

samarbete utkommer år 2024

10.2 | 10.5 | 10.8 | 10.11

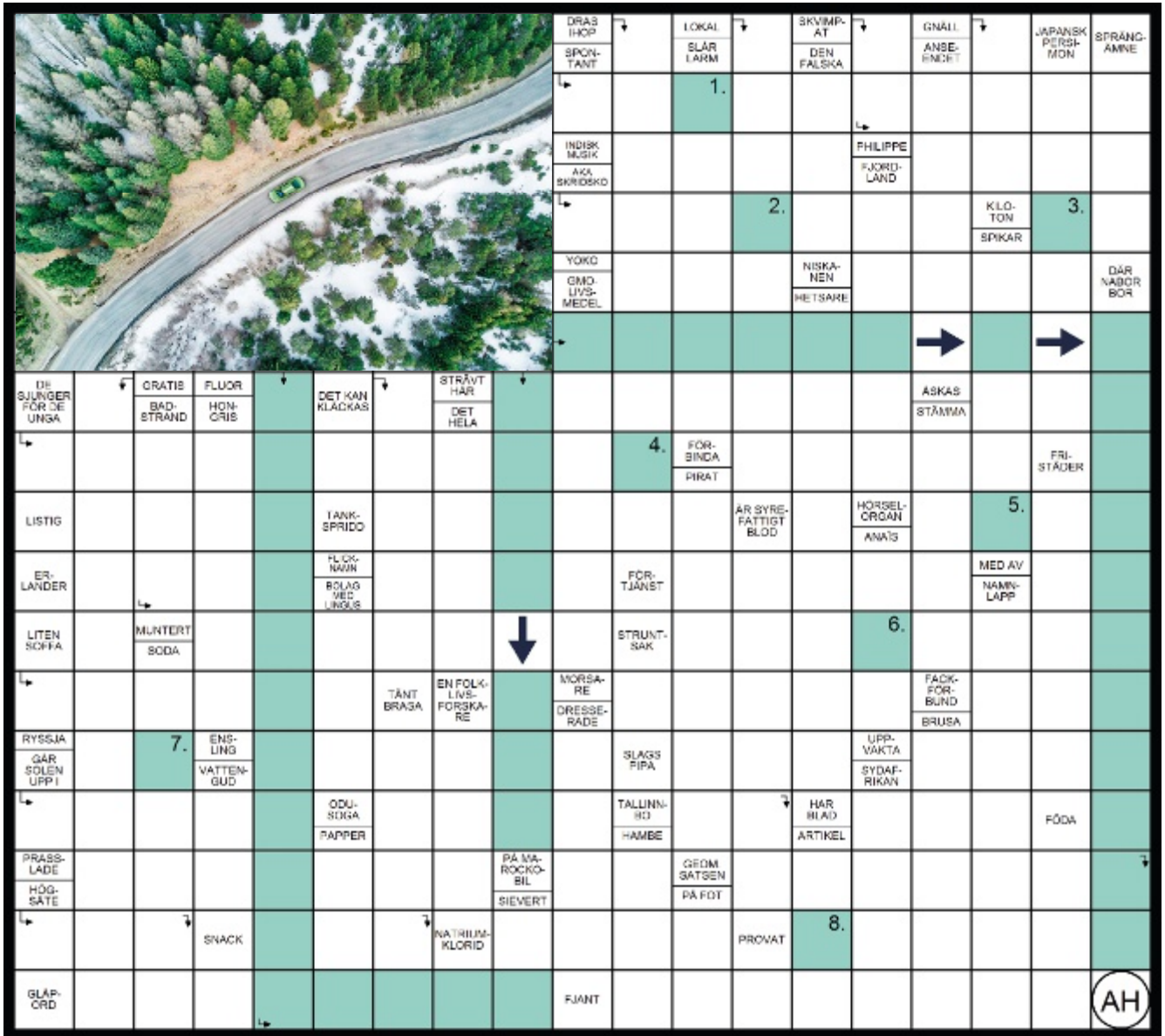
Hämta ditt
exemplar i butik
eller beställ
i webbutiken.

I onlinetjänsten
rockway.fi finns 15 000
undervisningsvideor.

KRYSS

Ann Husman, foto Getty Images

Lösning på föregående kryss:
DRAMATIK

Vinnarna i krysset har kontaktats personligen.

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

Svara senast 15.12.2023 på blanketten som finns på www.yhteishyvä.fi/ osallistu eller skicka det nyckelord som bildas i de numererade rutorna per post till adressen Samarbets redaktion, "Kryss", PB 1, 00088 Helsingfors. Kom ihåg att ange ditt namn och din adress. Bland alla som svarar lottar vi ut tre presentkort à 50 euro till S-gruppen.